

İngiliz Arşiv Belgelerinde Arap İsyanı

İsmail Köse

İstanbul, Kronik Kitap, Şubat 2018, 451 sayfa, ISBN:978-975-2430-35-8.

Ahmet Cengiz KARAGÖZ*

Gerçek kişilerle temsil edilen devlet hafızası; hale ve geleceğe tercüman ve üzerine inşa edildiği halkın hafızasından bir cüzdür. Geçmişinden soyutlanan halk; toplumsal, devlet ise kurumsal hafızasını kaybeder. Toplumsal travmalar yaşanmadıkça kaybedilen geri gelmez. Son on yıllarda Türkiye’de cereyan eden olaylar esaslı bir uyarıcı oldu. İnsanlar okumaya, yazmaya, bilgiyi kullanmaya, kaybettiklerini yerine koymaya başladı. İşte bu kitap; mevcut sürecin tabii ürünü, *okuyanı sarsan, üzen* ve fakat hali ve geleceği tefsire yardımcı, ağırlıklı kurnaz düşmanın itiraflarından vücut bulan,

* Avukat, Em. Sb., acengizkaragoz@gmail.com

doğrulanmış terkipli, sadece milli değil aynı zamanda bölgesel çarpıtılmışlıklara şifa milletlerarası *bir* hafıza hapıdır.

Arap yarımadasını da içine alan Ortadoğu'daki temel sorun; çatışma üreten mümbit sosyolojik ve psikolojik ortamda, stratejik ulaşım yolları ve üzerindeki zengin petrol yatakları ile cezbeden coğrafyada Siyonistler ile menfaat ortaklığı temelinde kurulmuş, halefi ABD olan, tarihi İngiliz sömürge düzenidir. Para ve silah ile edindikleri yerli işbirlikçilerini denetim altında tutan bu iki devlet aynı zamanda bölgedeki tüm dengesiz siyasi yapılanmaların, savaşların, terörist teşkilatlar ve faaliyetlerin baş senaristleri, derindeki ana müsebbipleridir. Dün devşirdikleri ve kitabın konusu olan Arap işbirlikçilerine, bugün bir de tarihten hiç ders almamış bir kısım Kürt işbirlikçilerini de ilave edebilmişlerdir. İşbirlikçiliğin unsurları; siyasi gelecek vaatleri, para ve silah desteği, ayaklanmalar ve savaş, işbirlikçiliğinin neticeleri ise; denetim altında, kaynaklarını silahlanma ile heba eden çatışma potansiyelli devletimsiler ve bunların; siyasi, sosyal, ekonomik, bilim ve teknolojik gelişimi engellenmiş, sadece kaynak tüketen halklarıdır. Bu kitapla yazar; bu sömürge düzenini belgeleriyle başarılı bir şekilde örneklendirmekte, toplumsal ve kurumsal hafızanın eksilmiş tuğlalarını yerine koymaktadır.

Kitap; önsöz, giriş, dört bölüm, değerlendirme, kaynakça ve indeksten oluşmaktadır. Dört bölümün başlıkları sırasıyla; Mısır'ın işgalinden (1882) sonra İngiliz hükümetinin Filistin ve Hicaz politikası, *İngilizler ve Şerif Hüseyin, isyan, isyanın ikinci yılı ve sonrasıdır.*

Önsöz ve Giriş; Arap bölgeleri dahil kaybettiği topraklarda Devlet-i Aliyye'nin hakimiyetini zayıflatan sebepleri, kurduğu düzenin zafiyetlerini, diğer devletlerin özellikle İngiltere'nin otorite boşluklarından sızarak yerli işbirlikçilerle nasıl fiili hakimiyet alanları yarattığını, Arap isyanının neden Hicaz'dan başlatıldığını ve kitabın amacını açıklayan bir kitap özeti mahiyetindedir.

Mısır'ın işgalinden (1882) sonra İngiliz hükümetinin Filistin ve Hicaz politikası bölümü; Mısır üssünden hareketle Arabistan yarımadasını sömürgeleştirip bir taraftan Hindistan deniz yolunun güvenliğini sağlamak diğer taraftan da petrol alanlarını denetimine almak isteyen ve fakat hazinesi borç içindeki İngiltere ile Filistin'de ulusal yurt arayışındaki sermayedar Siyonistlerin Balfour Deklarasyonu ile somutlaşan çıkar birlikteliğini ve İsrail Devleti'nin kuruluşuna giden süreci, kısaca Arap Yarımadasını Arap isyanları ile sömürgeleştiren temel oyunu açıklamaktadır.

İngilizler ve Şerif Hüseyin başlıklı, kitabın en kapsamlı ve ayrıntılı bölümünde ise yazar;

-Osmanlı Devleti'nin Hicaz'da kurduğu idari düzeni,

-Şerif Hüseyin ve oğullarının; kişilik özelliklerini, İngilizlerle isyan pazarlığı ile ilgili mektuplaşmalarını, isyan hazırlıklarını, yazarın tiyatro diye isimlendirdiği; ortamı isyana hazırlayan tahrik amaçlı ve İstanbul, Şam ve Hicaz'daki Osmanlı Devlet ricalini son dakikaya kadar asilerin gerçek niyeti hakkında aldatan tertiplerini, Osmanlı Ordusu karargahlarındaki casusluk faaliyetlerini, elde ettikleri hassas bilgileri İngilizlere pazarlamalarını,

-Türk ordusundaki istihbarat ve karşı istihbarat zafiyetini, Şerif Hüseyin'in IV. Ordu Komutanı Cemal Paşa ve Hicaz Valisi Galip Paşa'yı kullanarak isyanı fark, istihbar ve ihbar edenleri itibarsızlaştırıp saf dışı bırakmasını, bu sebeple isyan ile ilgili istihbarat akışını durmasını ve nihayetinde ordunun isyana hazırlıksız yakalanmasını anlatmaktadır.

İsyan bölümünde; isyanın çıkışı ve başarısına etki eden siyasi, sosyolojik ve psikolojik temeller, İngilizlerin; Hünkâr İskeleyi Anlaşması(1833) sonrasında Arap yarımadasına artan ilgisi ve keşifleri yedi sayfada özetlenmekte, sonra isyan öncesinde Mekke'deki durumdan başlayarak isyan ve Hicaz'ın Medine hariç Şerif Hüseyin'in denetimi altına girmesi anlatılmaktadır.

İsyanın ikinci yılı ve sonrası bölümü Londra'daki; *'Filistin'de Yahudi ulusal yurdu'* taahhüdü kapsamında Siyonistleri önceleyen buna karşılık işbirlikçi Şerif Hüseyin ve oğullarını Arap isyanına zarar vermeyecek şekil ve zamanda kullanımdan kaldırılması politikaları benimseyen kabine değişikliğini başlangıç olarak almıştır. Tabiidir ki bu bölüm; Medine'nin Şam ile bağlantısı kesilip, isyanın Filistin ve Şam istikametinde, İngiliz birliklerinin hareketini kolaylaştıracak şekilde kuzeye yayılması, Filistin ve Şam'ın ele geçirilmesi ve Mondros Mütarekesinin imzalanması sonrasında da halen devam eden Medine müdafaasının sona ermesi konularına tahsis edilmiştir.

Değerlendirme en sondaki altı sayfadadır ve Arap isyanının başarıya ulaşmasının genel ve özel sebeplerinden ve kullanılıp, Kıbrıs'ta ikamete mecbur edilen Hüseyin'in akıbetinden bahsetmektedir.

Yazarın çok geniş ve güncel kaynaklardan faydalanarak yazdığı; zarfında bazı maddi hataları ve tekrarları ve fakat mazrufunda çok değerli bilgileri ve değerlendirmeleri bulacağınız bu kitap hakkındaki katkı kabilinden düşüncelerimizi ifade etmek gerekirse, çatısının; üçüncü yetkin bir kişi tarafından yazılan bir *önsöz*, amacı da açıklayan kısa bir *giriş*, *Arap yarımadasının coğrafyası*, *Arap halkının sosyolojik ve psikolojik durumu*, *önemli şahsiyetlerin- isyana müessir- biyografileri*, *İsyanın kronolojik özeti*, *isyani hazırlayan vakalar ve isyan* (1833 Hünkar iskeleyi anlaşmasından Mısırın işgaline kadar olan dönem, Mısırın işgalinden isyanın başlangıcına kadar olan dönem, Hicaz isyanı, isyanın kuzeye yayılması, Medine müdafaası gibi) *ve değerlendirmeler*, halkın hafızasına nakşedilecek, kurumsal hafızayı besleyecek hale ve geleceğe dair tercüme ihtiva eden *sonuçlar* bölümü şeklinde kurulması halinde kitabın etkisinin artacağı mütalaa edilmektedir.

Tarihi kitaplarda sadece olanın vesikalarıyla anlatılması ve arkasından değerlendirilmesi alışılmış bir durumdur. Nitekim kitapta yeri geldiğinde son derece gerçekçi değerlendirmeler yapılmıştır. Bu konuda; Galip Paşa'nın Taif'i kuşatan asileri dağıtacak ve Mekke'ye intikal ederek isyanı bastırarak gücü olmasına rağmen teslim olmasına, İngilizlerin 'Türk Kaplanı' ismini verdiği Fahrettin Paşa'nın iki yıl yedi ay kuşatma şartları altında süren Medine müdafaasında kendisi ve askerlerinin dost ve düşmanın takdirini kazanan sebat, mukavemet, adalet ve kahramanlıklarına dair değerlendirmeler örnek olarak verilebilir.

Teklif ettiğimiz sonuçlar bölümünde görmeyi arzu ettiğimiz ‘halkın hafızasına nakşedilecek, kurumsal hafızayı besleyecek; hale ve geleceğe dair tercümelere’ ise aslında alışılmışın dışına çıkan, tarihi bilgileri kullanılabılır hale getiren, birden ziyade disiplinin emeğini ve işbirliğini gerektiren bir usul önerisidir. Bu nedenle aşağıdaki gibi örneklemek uygun olacaktır:

-II Abdülhamit ve yakın çalışanlarının sahip olduğu o gün için eğitilmiş kesimden neşet etmemiş kurumsal hafızanın, sultanın darbe ile hallinden sonra kaybedilmesi ve işbaşına gelen tecrübesiz İttihat ve Terraki partisinin ve liyakate değil partiye mensubiyete göre atanan makam sahiplerinin derinliksiz ideolojileri ve Arap isyanında örneklerini gördüğümüz isabetsiz uygulamalarının sebep olduğu yıkım ile askeri müdahalelerle kontrol altında tutulan gayri muktedir ve bir türlü tecrübe birikimi sağlayamamış Türkiye Cumhuriyeti Devleti’nin sivil idarecilerinin ülkemizde sebep olduğu yıkım arasında benzerlik vardır. Bu durum ülkenin dengeli bir güç dağılımını sağlayacak kurumsallaşmadan ve zihniyetten henüz uzak olduğuna işaret etmektedir.

-Kitap İngilizlerin yerine ABD’yi koyarak okunduğunda İngiltere’nin Arap yarımadasındaki siyaseti, isyanla koordineli işgal hareketleri ile ABD’nin Irak ve sonra Suriye’deki operasyonları arasında yakın bir benzerlik olduğu görülecektir. Aradaki fark İngilizlerin Arapları, ABD’nin ise önce işbirlikçi Şii Arapları, sonra işbirlikçi Kürtleri ve yoktan yarattığı otorite boşluklarını kullanmasıdır. Özellikle ABD’nin Irak ve Suriye’nin kuzeyindeki alanda kurmak istediği devletimsi yapıdaki üsleri, Mısır’da kurulan İngiliz üssünden farkısızdır. Mısır’daki üs nasıl İngilizlere Arap yarımadasına genişleme imkanı verdi ise sözü edilen üslerin ABD’ye de Türkiye ve İran’daki etnik alanlara genişleme imkanı verebilir. Bu tehdidi karşılayacak güç geliştirilmesine, mevcut fiili durumu değiştirecek politik ve askeri tedbirlere ihtiyaç olduğu açıktır.

- Arap isyanının hazırlık ve icra safhasında Osmanlı Devletinin, FETÖ’nün devlette paralel yapılanması ve kalkışması sürecinde Türkiye Cumhuriyeti Devleti’nin istihbarat zafiyetleri nerdeyse bire bir aynıdır. Türkiye’nin sivil ve askeri idarecileri de Türk halkından devşirilen FETÖ’ nün ayaklanmasına Cemal ve Galip paşalar gibi son dakikaya kadar seyirci kalmışlardır. Bu Türkiye’nin sebeplerini araştırması ve tedbirler alması gereken istihbarat alanındaki temelli bir zihni donanım açığına işaret etmektedir.

-İngilizlerin ve Şerif Hüseyin’in; Arap İsyanı öncesi ve süresince düzenledikleri, hedef kitle ve kişilerce gerçekmiş gibi algılanan, Türkiye’de bir profesörce sosyal medyada paylaşılan takiben BAE Dış İşleri Bakanınca da tekrarlanan Fahrettin Paşa hakkında iddialar gibi etkileri günümüze kadar gelen ve kitapta deşifre edilen kara propaganda niteliğindeki, yazarın tiyatro adını verdiği tertipler ile dış destekli FETÖ’ nün sivil ve askerleri kurumlarımıza yönelik tertipleri ve kara propagandaları arasında benzerlik vardır. Aradaki fark nitelikte değil niceliktedir. Diğer taraftan FETÖ konusundaki dış algı halen Türkiye’nin aleyhindedir. 15 Temmuz FETÖ kalkışmasının hükümetin tiyatrosu olarak adlandırılması, ülke dahilinde bunun bazı çevrelerce bir süre dillendirilmesi, Türkiye’nin Suriye’nin

kuzeyine müdahalesini eleştirenlerin varlığı ülkenin sabırlı, tutarlı ve uzun vadeli bilgi hareketına olan ihtiyacına işaret etmektedir.

-İslam dininin ve onun peygamberin şiddetle reddettiği; soya, ırka, bir takım şeriflik, seyitlik vs. gibi sıfatlara bağlı, kişilere kutsiyet atfeden ve milliyetçi Araplarda görülen milli din anlayışıdır ki İngiliz ajanlarca sürekli asi Arap milliyetçilerinin ruhunu okşamak için kullanılmıştır. Bizde de aksülamel olarak milli din arayışları mevcuttur. Etnik temelli din anlayışı; hoşgörüden uzak, yönlendirilebilir, karakteri icabı bölücü ve dünyadaki örneklerinde görüleceği üzere istikrar bozucudur. Din ve düşünce özgürlüğünün gerçek manada yaşandığı laik bir düzen bunun panzehiridir.

Bunlar birer örnektir, çoğaltılabilirler.

Sonuç olarak kitap; Türk halkının hafızasının yenilenmesine ve halen emperyalizmin denetimindeki yakın coğrafya halklarının bilinçlenmesine vesile olacak türdendir. Hedefine varması için diğer dillere özellikle Arapçaya tercüme edilip bölge halkları ile buluşturulması, Kut'ül Amare gibi senaryolaştırılıp tiyatro ve dizi filmlere konu edilerek geniş kitlelere ulaştırılması gerekir.